

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН ТА
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

СУДОВА ПРАВОТВОРЧІСТЬ

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять з навчальної дисципліни
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»

ОДЕСА
2023

УДК: 340.1(072)
С892

Укладач:

В. С. Веремчук, викладач кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права

Рецензенти:

Борщевський Ігор Вячеславович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Левенець Анжела Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та правосуддя економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

*Рекомендовано вченою радою економіко-правового факультету
ОНУ імені І. І. Мечникова
Протокол № 1 від 28 серпня 2023 р.*

С892 **Судова** правотворчість [Електронний ресурс] : електронні методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» / уклад.: В. С. Веремчук. – Одеса, 2023. – 70 с. – 0,4 МБ.

У методичних рекомендаціях наведено основні положення до вивчення дисципліни «Судова правотворчість» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Основна мета рекомендацій – надати методичну допомогу здобувачам вищої освіти у підготовці та вивченні дисципліни на аудиторних заняттях та під час самостійної роботи. Матеріал представлено в розрізі змістових модулів і тем.

УДК: 340.1(072)

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2023

ЗМІСТ

Вступ	4
Зміст лекцій, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи та методичні рекомендації до вивчення окремих тем	6
Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів	47
Методи навчання, форми контролю та критерії оцінювання знань здобувачів	50
Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за різними видами роботи	55
Питання до заліку з навчальної дисципліни	60
Список джерел, рекомендованих до вивчення навчальної дисципліни	62

ВСТУП

Мета навчальної дисципліни: поглиблене вивчення здобувачами проблем судової правотворчості, формування теоретичних знань із судової правотворчості, підготовці здобувачів до науково-дослідної роботи у сфері судової правотворчості та отримання здобувачами практичних навичок застосування актів судової правотворчості шляхом виконання практичних завдань.

Міждисциплінарні зв'язки навчальної дисципліни: Теорія держави і права, Логіка, Історія держави і права, Конституційне право.

Предмет навчальної дисципліни – теоретичні засади, основи реалізації судової правотворчості, співвідношення її форм, прикладне застосування тлумачення правових норм судовими органами.

Завдання навчальної дисципліни:

- опанування особливостей функціонування органів судової влади;
- вивчення особливостей правоутворення; співвідношення понять «нормотворчість», «правотворчість» та «законотворчість» у поєднанні з розумінням правотворчості у діяльності державних органів;
- освоєння розуміння судової правотворчості, її ознак та форм;
- освоєння розуміння судової практики як феномена правової дійсності та її місця у різних правових сім'ях;
- опанування навиків аналізу правотворчих складових судових рішень національних та міжнародних судів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти має:

а) знати: особливості та місце судової влади серед інших гілок державної влади; етапи правоутворення; відмінність понять «нормотворчість», «правотворчість», «законотворчість»; особливості та суб'єкти правотворчості; поняття та ознаки судової правотворчості; форми судової правотворчості; особливості взаємозв'язку судової правотворчості та функцій судової влади; характеристики особливостей розуміння правового

феномену судової практики; види та особливості правворчої діяльності Конституційного Суду України; форми правотворчих складових рішень судів загальної загальної юрисдикції; особливості застосування національними судами положень міжнародних конвенцій та правових висновків ЄСПЛ.

б) уміти: визначати відмінності характеристик різних гілок державної влади; аналізувати співвідношення правоутворення та правотворчості; класифікувати види правотворчості; визначати характерні ознаки судової правотворчості та поняття цього явища; класифікувати різновиди судової правотворчості в залежності від її форм; виявляти та розуміти правотворчі складові рішень Конституційного Суду України та рішень судів загальної юрисдикції; виявляти та аналізувати положення міжнародних конвенцій та рішень ЄСПЛ, які застосовані в рішеннях національних судів.

**ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ТА МЕТОДИЧНІ
РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМ**

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ
(ТЕМИ 1 – 3).**

Тема 1. Основні засади судової правотворчості.

Лекція.

Державна влада в Україні та її поділ на гілки влади. Поняття судової влади в Україні. Незалежність та самостійність судової гілки влади. Ознаки, завдання та функції судової влади в Україні. Правосуддя як функція судової влади. Судовий контроль як функція судової влади.

Практичне заняття.

Питання для обговорення:

1. Державна влада в Україні та її поділ на гілки влади.
2. Поняття судової влади в Україні.
3. Незалежність та самостійність судової гілки влади.
4. Ознаки, завдання та функції судової влади в Україні.
5. Правосуддя як функція судової влади.
6. Судовий контроль як функція судової влади.

Виконання практичних завдань.

Практичні завдання.

1. Скласти порівняльну таблицю ознак та функції законодавчої та судової гілок влади в Україні.

Зразок порівняльної таблиці:

Законодавча влада	Судова влада
Ознаки	
Виборність: депутати обираються Українським народом шляхом виборів.	Призначення на посаду суддів Президентом України за поданням

	Вищої ради правосуддя
Функції	
Законотворчість	Правосуддя

2. Проаналізувати структуру судової системи України.
3. Проаналізувати участь Президента України, органів законодавчої та виконавчої гілок влади у формуванні судової гілки влади в Україні.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми.

При вивченні питань теми здобувачам варто акцентувати увагу, що поняття «державна влада» слід розглядати як вид публічного політичного впливу, який чинять держава та її органи за допомогою норм права та державного примусу.

При цьому, в інституціональному розумінні державна влада - це система структур, органів, установ, які реалізують функції держави.

Державна влада здійснює управлінську діяльність від імені Українського народу на всій території держави за допомогою державного апарату, видання та доведення до реалізації загальнообов'язкових правових норм та представляє державу у зовнішніх відносинах.

Під час розгляду питання щодо місця судової влади в системі поділу влад необхідно виходити з того, що в Україні державна влада поділяється на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову владу.

Основною функцією законодавчої влади є здійснення законотворчості єдиним законодавчим органом – Верховною Радою України.

Виконавча влада розробляє і втілює державну політику, спрямовану на забезпечення виконання законів, та керує сферами суспільного життя. Виконавча влада в Україні представлена Кабінетом Міністрів України на чолі з Прем'єр-Міністром, центральними, місцевими органами виконавчої влади та органами виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Варто зазначити, що судова влада України - це самостійна і незалежна гілка державної влади, що створена для вирішення на основі закону соціальних конфліктів між державою і громадянами, самими громадянами,

юридичними особами; захисту прав громадян у їхніх взаємовідносинах з органами виконавчої влади і посадовими особами; контролю за дотриманням прав громадян при розслідуванні кримінальних правопорушень і проведенні оперативно-розшукової діяльності; встановлення найбільш значимих юридичних фактів.

Інституціонально, судова влада України представлена Верховним Судом, апеляційними, загальними судами а також Вищими спеціалізованими судами: Вищим антикорупційним судом та Вищим судом з питань інтелектуальної власності.

Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Заборонено утворення особливих чи надзвичайних судів.

Відповідно до ч. 3 ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Суди в Україні здійснюють повноваження з розгляду наступних справ:

- цивільних справ (у тому числі земельних, трудових, приватно-правових спорів з іноземним елементом), справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення (окреме провадження);
- господарських спорів – з питань здійснення господарської діяльності, корпоративного управління та захисту ділової репутації суб'єктів господарювання;
- адміністративних спорів із суб'єктами владних повноважень, спорів, що впливають з перебування на публічній службі, з виборчого процесу;
- кримінальних справ – при здійсненні досудового розслідування та розгляді кримінальних справ у суді;
- справ про адміністративні правопорушення.

Для розуміння сутності судової влади України здобувачам слід опрацювати питання наступних ознак судової влади:

а) виключність - жодний інший орган державної влади і управління не має права брати на себе компетенцію судової влади;

б) повнота – характеризується обсягом судової влади і завершеністю рішень, що приймаються відповідними органами; обов'язковістю цих рішень.

в) законність - полягає у відповідності закону судових структур та судових процедур. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права;

г) самостійність;

д) незалежність.

Слід наголосити, що самостійність і незалежність органів судової влади означає, що вони виконують свої функції без жодного втручання у свою діяльність, не залежать від органів законодавчої та виконавчої влади, тому будь-який їхній вплив на судову владу повинен припинятися на етапі призначення суддів та при утворенні або ліквідації суду.

При вивченні питань теми слід акцентувати увагу, що правотворчість не відносять до основних функцій судової влади. Органи судової влади за жодних обставин не мають повноважень щодо здійснення функцій законодавчої та виконавчої влади, не мають повноважень приймати закони та інші нормативно-правові акти, що відносяться до компетенції законодавчої чи виконавчої влади. Локальна правотворчість судових органів полягає виключно у прийнятті нормативних актів, які забезпечують їх функціонування та взаємодію з іншими державними органами (зокрема, прийняття Постанов Пленуму Верховного Суду про затвердження Регламенту Пленуму Верховного Суду, Положення про науково-консультативну раду при Верховному Суді).

Під основними функціями судової влади розуміють:

- правосуддя - розгляд і вирішення по суті правових конфліктів, що виникають у суспільному житті між фізичними особами, між фізичними та юридичними особами, між юридичними особами з приводу порушення їхніх прав і законних інтересів;

- функція судового контролю за законністю і обґрунтованістю рішень і дій державних органів службових та посадових осіб.

Після детального вивчення ознак та функцій судової влади в Україні, здобувачам слід звернути увагу, що в Україні існують різні думки стосовно віднесення Конституційного Суду України до судової гілки влади.

Так, на користь його визначення органом конституційної юрисдикції в Україні, який не є органом судової влади, можна віднести аргументи, що згідно Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України» визначається особливий порядок формування та здійснення своєї діяльності Конституційним Судом України; вказаний державний орган не здійснює основоположну судову функцію — функцію правосуддя, тобто процесуального визначеного порядку вирішення правових спорів по суті. Натомість, захист порушених неконституційним законом, що застосований в остаточному судовому рішенні, прав і свобод людини здійснюється Конституційним Судом виключно через механізм конституційного контролю (звернення із конституційною скаргою) у випадку вичерпання інших засобів національного правового захисту.

Таким чином, питання, пов'язані із діяльністю Конституційного Суду України розглядатимуться в окремій темі курсу.

Джерела, рекомендовані до заняття.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
2. Декларація про державний суверенітет України: Верховна Рада УРСР; Декларація від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
3. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради України; Акт від 24.08.1991 № 1427-XII. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
6. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
7. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.08.2023)

Основні джерела:

1. Конституційне право : підручник / за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2019. 484 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Konstytutsiine-pravo_pidruchnyk_KhNUVS_2019.pdf (дата звернення: 10.08.2023)
1. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 656 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/21668/1/%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%82%D0%B0%20%D0%>

[BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8.pdf](#) (дата звернення: 10.08.2023)

Додаткові джерела:

1. Іванцюра І. С., Шевченко Д.В., Сівець А.С. Судова правотворчість: природна особливість правосуддя чи його аномалія? *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2021. №67. С. 296-301. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/250442/247899> (дата звернення: 10.08.2023)
2. Козюбра М. І. Судова правотворчість: аномалія чи іманентна властивість правосуддя. *Право України*. 2016. № 10. С.38-48. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282284/276469> (дата звернення: 10.08.2023)

Тема 2. Судова правотворчість її ознаки та форми.

Лекція.

Поняття та особливості правоутворення. Юридичний мотив та законодавча ініціатива як складові правотворення. Співвідношення понять «нормотворчість», «правотворчість» та «законотворчість». Правотворчість як юридичне поняття, її ознаки та функції. Подолання прогалин та розв'язання колізій в законодавстві. Тлумачення права як обов'язкова складова правозастосування. Пов'язаність правотворчості та функцій судової влади. Ознаки та особливості судової правотворчості. Способи здійснення судової правотворчості. Форми судової правотворчості.

Практичне заняття.

Питання для обговорення:

1. Поняття та особливості правоутворення.
2. Юридичний мотив та законодавча ініціатива як складові правоутворення.
3. Співвідношення понять «нормотворчість», «правотворчість» та «законотворчість».

4. Правотворчість як юридичне поняття, її ознаки та функції.
5. Подолання прогалин та розв'язання колізій в законодавстві.
6. Тлумачення права як обов'язкова складова правозастосування.
7. Пов'язаність правотворчості та функцій судової влади.
8. Ознаки та особливості судової правотворчості.
9. Способи здійснення судової правотворчості.
10. Форми судової правотворчості.

Захист рефератів: доповідь та презентація.

Рекомендовані теми рефератів:

1. Співвідношення понять «нормоутворення» та «нормотворчість в Україні.
2. Правотворчість як особлива функція судової влади.
3. Роль судового тлумачення права у правотворчій діяльності державних органів.

Написання есе.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми.

При вивченні питань теми здобувачам слід опрацювати наукову літературу та відповідні положення законодавства.

Насамперед, слід звернути увагу, що правоутворення являє собою безперервний процес формування юридичних норм, що починається з визнання державою певних суспільних відносин, усвідомлення необхідності їх правового регулювання, формального закріплення і державного захисту юридичних приписів.

Правоутворення включає всі форми і засоби виникнення, розвитку і зміни права:

- його зовнішнє відображення в письмових правових документах (нормативно-правових актах, нормативних договорах, судових прецедентах тощо);

- існування у ненормативному вигляді (правосвідомість, правові принципи, правові теорії і концепції, конкретні правовідносини тощо);

У той же час суспільні відносини регулюються нормами права, моралі, релігії, традиціями, звичаями, але саме право є системою загальнообов'язкових формально визначених норм, що прийняті державою та гарантуються силою державного примусу

Варто розмежовувати такі поняття, як «нормотворчість», «правотворчість» та «законотворчість».

Нормотворчість можна розглядати, як процес утворення усіх норм, які регулюють суспільні відносини.

Правотворчість є регламентованою діяльністю компетентних державних органів, органів місцевого самоврядування, трудових колективів, юридичних осіб, Українського народу зі встановлення (санкціонування), зміни чи скасування норм права.

Законотворчість є процесом ухвалення, зміни та скасування законів органом законодавчої влади.

Необхідно підкреслити, що єдиним засобом усунення таких негативних явищ, як прогалини та колізії у праві є прийняття нового закону (підзаконного нормативно-правового акту), який міститиме норми, що регулюють проблемне питання. Однак, не завжди суб'єкт правотворчості може оперативно ухвалити відповідний нормативно-правовий акт, тому слід дослідити інші способи вирішення вказаних проблемних ситуацій.

Єдиним засобом усунення прогалин у праві є прийняття нового закону (підзаконного нормативно-правового акту), який міститиме норми, що врегулюють суспільні відносини. Однак, не завжди суб'єкт правотворчості може оперативно ухвалити відповідний нормативно-правовий акт, тому здобувачам слід дослідити інші способи вирішення вказаних проблемних ситуацій.

До правил розв'язання колізій традиційно відносять:

- пріоритет нормативно-правового акту вищої сили;
- пріоритет спеціального закону над законом, який містить загальну норму;

- правило застосування пізніше прийнятого закону (наступний закон «витісняє» попередній).

Здобувачам слід відрізнати правила розв'язання колізій у праві від колізійних норм, які визначають, право якої країни необхідно застосовувати при вирішенні питання прав і обов'язків сторін у приватних правовідносинах з іноземним елементом (суб'єкт правовідносин, який має іноземну належність, об'єкт правовідносин, що знаходиться на території іншої держави, юридичний факт, що відбувся на території іншої держави). Колізійні норми та правила їх застосування є нормами міжнародного приватного права та не призначені для розв'язання колізій у національному праві.

За наявності прогалин у праві суспільні відносини регулюються правовими нормами, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону), а у разі неможливості використати аналогію закону для регулювання суспільних відносин вони регулюються відповідно до загальних принципів права (аналогія права).

Здобувачам слід акцентувати увагу на те що судова практика не вбачається окремим способом подолання прогалин у праві чи розв'язанні колізій, однак вона відіграє значну роль у тлумаченні законодавства та містить вказівки на порядок подолання прогалин та розв'язання законодавчих колізій у спірних правовідносинах і дозволяє суб'єктам права, враховуючи позицію судів, обирати оптимальну поведінку у конкретних ситуаціях.

Не менш важливим є роль судових органів у тлумаченні права шляхом викладення позицій суду щодо розуміння правової норми у конкретних правовідносинах.

Здобувачам слід звернути увагу, що тлумачення права необхідне для успішного функціонування, послідовного вдосконалення та розвитку права шляхом правильного розуміння всіма членами суспільства змісту та призначення норм права.

До актів судового тлумачення права в Україні слід віднести, зокрема, мотивувальну частину рішення суду; висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду; Постанови Пленуму Верховного Суду України про практику розгляду конкретних категорій справ справ.

Важливо розуміти, що правотворчість не є основною функцією суду, однак, якщо порівнювати судову правотворчість зі статусом суду як правозастосовного органу, який здійснює тлумачення нормативних актів, не завжди є об'єктивна можливість обмежитися тлумаченням змісту нормативно-правового акту, і в тому випадку, коли один із можливих варіантів вирішення проблеми стає єдино вірним, відбувається його (варіанту) позиціонування як зразка для вирішення аналогічних справ у майбутньому.

Судова правотворчість підкорена меті правосуддя (розв'язати правову суперечку на підставі закону та вимог принципів справедливості, рівності, свободи і гуманізму), і є одним зі шляхів її досягнення.

Таким чином, результатом судової правотворчості є правоположення, що містяться в сформульованих судом рішеннях, які мають обов'язкову силу не тільки для сторін у справі, але й для інших суб'єктів права відповідно до закону або в силу принципу ієрархічності судової системи (обов'язковість рішень вищих судів або їх переконливість при розгляді аналогічних справ).

На відміну від інших джерел права, акти судової правотворчості мають особливий, менш формалізований порядок набуття чинності. Після їх ухвалення в остаточній формі, вони не потребують подальшого схвалення.

Джерела, рекомендовані до заняття

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.08.2023)

2. Декларація про державний суверенітет України: Верховна Рада УРСР; Декларація від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
3. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради України; Акт від 24.08.1991 № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 09.08.2023)

Основні джерела:

1. Теорія держави і права: підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с. URL: <https://pravo.news/derjavi-istoriya-teoriya/teoriya-derjavi-prava-pidruchnik-petrishin.html> (дата звернення: 10.08.2023)
2. Теорія держави та права: навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с. URL: https://www.naiuu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf (дата звернення: 10.08.2023)
3. Теорія держави і права: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ec53e9fd-7fdf-49ed-a6f8-a95c8ba5d5aa/content> (дата звернення: 10.08.2023)

Додаткові джерела:

1. Дроздовський Л. Перспективи введення в Україні судового прецеденту як джерела права. *Правовий тиждень*. № 13, 16 листопада 2020 р. URL: <http://legalweehly.com.ua/index.php?id=16061show=newsnewsid=120594> (дата звернення: 09.08.2023)
2. Іванцюра І. С., Шевченко Д.В., Сівець А.С. Судова правотворчість: природна особливість правосуддя чи його аномалія? *Науковий вісник*

- Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2021. №67. С. 296-301. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/250442/247899> (дата звернення: 10.08.2023)
3. Романюк Я. Судова правотворчість в умовах реформування правосуддя: постановка проблеми. *Право України*. 2016. № 10. С. 9-20. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_ukr_10_16/Romaniuk_Ya_20_16_10/ (дата звернення: 10.08.2023)
4. Соломонюк О. Роль правотворчих актів у судовій правотворчості. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 124-127. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/7/52.pdf> (дата звернення: 10.08.2023)
5. Ясинок Д. М. Законодавчі прогалини та їх подолання шляхом судової правотворчості. Мат. всеукр. наук.-практ. конф. СНАУ 14-18 листопада 2022 р. Суми. С.420-424. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/275561/270588> (дата звернення: 10.08.2023)
6. Ясинок Д. М. Судова правотворчість, як спосіб подолання "виключної правової проблеми" в континентальному та загальному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: ПРАВО. 2023. № 75. Том 1. С. 142-148. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/3_2023.pdf (дата звернення: 10.08.2023)
7. Ясинок Д.М. Судова правотворчість судів, органів державного управління та місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 210-214. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/48.pdf (дата звернення: 10.08.2023)
8. Смітюх А. В., Веремчук В. С. Підстави визнання недійсними рішень наглядових рад акціонерних товариств у світлі новітньої практики Верховного суду. *Правова держава*. № 43. 2021. С. 53-60. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/31742/1/53-60.pdf> (дата звернення: 10.08.2023)

Тема 3. Поняття судової практики та її місце серед джерел права у різних правових системах.

Лекція.

Поняття джерела (форми) права. Особливість джерел права різних типів правових систем (правових сімей). Поняття судової практики та її місце серед джерел права країн романо- германського права. Поняття судової практики та її місце серед джерел права країн англо-саксонського права. Поняття судової практики та її місце серед джерел права країн релігійного права. Співвідношення судової практики та судового прецедента. Співвідношення нормативно-правового акту та судового прецедента.

Практичне заняття.

Питання для обговорення

1. Поняття джерела (форми) права.
2. Особливість джерел права різних типів правових систем (правових сімей).
3. Поняття судової практики та її місце серед джерел права країн романо-германського права.
4. Поняття судової практики та її місце серед джерел права країн англо-саксонського права.
5. Поняття судової практики та її місце серед джерел права країн релігійного права.
6. Судовий прецедент та його особливості.
7. Співвідношення судової практики та судового прецедента.
8. Співвідношення нормативно-правового акту та судового прецедента.

Захист рефератів: доповідь та презентація.

Рекомендовані теми рефератів:

1. Поняття та значення судової доктрини у різних правових системах.
2. Співвідношення релігійних та світських судів у сучасних країнах.
3. Історія розвитку та становлення англійського прецедента.

Написання есе

Поточне тестування.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми.

Під час опрацювання питань теми, здобувачі мають, насамперед, виходити з того, що форми права є офіційними способами та формами зовнішнього вираження та закріплення змісту норм права, чим виражається їх загальна обов'язковість, санкціонована уповноваженим суб'єктом.

Слід звернути увагу на те, що основними джерелами права у сучасному світі є наступні:

Нормативно-правовий акт — офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом у визначеній законодавством формі та за встановленою законодавством процедурою, спрямований на регулювання суспільних відносин, що містить норми права, має неперсоніфікований характер і розрахований на неодноразове застосування.

Правовий прецедент — джерело права, що являє собою письмове або усне рішення судового або адміністративного органу, якому надається державою формальна обов'язковість, і воно стає нормою, еталоном, зразком при розгляді всіх подібних справ у майбутньому.

Правовий звичай — санкціоноване державою правило поведінки, що склалося історично, у результаті багаторазового повторення людьми певних дій. Санкціонування здійснюється шляхом відсилання до звичаю, а не до текстуального закріплення його в нормативно-правовому акті.

Нормативно-правовий договір (у тому числі Міжнародний договір) — це двостороння або багатостороння угода, яка містить норми права. Договори з нормативним змістом на відміну від більшості індивідуально-правових договорів завжди містять загальні правила поведінки і не мають персоніфікованого, разового характеру.

Релігійні тексти — документи, які містять релігійну норму, що має зв'язок з нормами моралі і права, санкціонована державою для надання їй загальнообов'язкового значення і забезпечена нею.

Правова доктрина — це витoki формування права, опубліковані праці найбільш авторитетних фахівців у галузі права, які дістали загального визнання та слугують допоміжним джерелом права.

Принципи права — це основні ідеї, вихідні положення, які закріплені в законі, мають загальну значущість, вищу імперативність і відображають суттєві положення права.

Судова практика — масив судових рішень, що створюється в процесі діяльності судових органів, перш за все судів вищих інстанцій.

При вивченні питань теми здобувачам слід звернути увагу, що місце судової практики та система джерел права є мають відмінності у залежності від типів правових сімей, що зумовлено історичними умовами їх формування.

Місце судової практики у системі джерел права розглядається крізь призму наступних правових сімей: романо-германського, англо-саксонського та релігійного права.

Так, романо-германська сім'я формувалася під впливом вивчення римського права у провідних університетах середньовічної Європи, характеризується домінуванням нормативно-правового акту у системі джерел права, поширеною кодифікацією права (зокрема, Кодекс Наполеона 1814 року, Цивільне уложення Німеччини 1896 року). Судова практика традиційно не визнається джерелом права, однак може відігравати роль допоміжного джерела права. Наприклад, формування прецедентного права Німеччини відбувається в результаті розгляду Федеральним Верховним судом конкретної справи. Рішення Федерального Верховного суду є гарантією єдності та стабільності судової практики шляхом застосування викладених у ньому позицій під час вирішення спорів судами усіх інстанцій.

Англо-саксонська правова сім'я почала своє формування після нормандського завоювання Англії 1066 року шляхом здійснення судочинства на підставі місцевих звичаїв. Рішення судів отримали обов'язковий характер при розгляді аналогічних справ у майбутньому. Другорядними джерелами

англійського права визнаються закони (статутне право), а за наявності прогалин у праві використовується правова доктрина і загальні принципи права.

Сім'я релігійного права (ісламське, юдейське, індуїстське право) має нерозривний зв'язок з релігією, право вважається результатом божественної волі, а не результатом діяльності держави. Релігійне право регулює питання особистого статусу особи, шлюбно-сімейні відносини, відносини спадкування. Основним джерелом релігійного права є священні писання, а судова практика не визнається джерелом релігійного права. Рішення релігійного суду вважається лише моральним судженням, що може бути зміненим і переглянутим.

Слід звернути особливої уваги на розмежування практики релігійних та світських судів у державах, у яких сповідується, зокрема іслам та юдаїзм.

Додатково здобувачам слід розуміти співвідношення понять «судова практика» та «судовий прецедент». Так, судова практика є масивом судових рішень, що створюється в їх діяльності, перш за все судів вищих інстанцій, а судовий прецедент є положенням рішення суду, яке містить юридичну норму і є обов'язковим при розв'язанні усіх наступних аналогічних справ.

Обов'язковість судового прецедента зумовлена доктриною *stare decisis* («стояти на вирішеному і не порушувати спокій»), яка є правовим принципом, згідно якого судді зобов'язані поважати прецедент, встановлений попередніми рішеннями.

Рішення, винесене вищим судом або тим самим судом у попередній справі, є обов'язковим прецедентом, якому повинен слідувати цей суд і всі нижчі суди. При цьому, в країнах прецедентного права існує принцип «мовчазного скасування закону», який означає, що суд не має права скасовувати закон, проте закріплює у прецеденті норму, яка дозволяє судам не застосовувати відповідний закон у подібних правовідносинах.

Здобувачам слід приділити уваги структурі судового прецедента. Класичний судовий прецедент поділяється на дві складові: *ratio decidendi* та

obiter dictum. Ratio decidendi є частиною рішення, що формулює конкретну норму поведінки (судовий прецедент) та розглядається як причина (обґрунтованість) рішення. Obiter dictum не створює певний правовий принцип, що обґрунтовує рішення суду. Як правило, це міркування суду щодо питань, що не мають прямого відношення до предмету судового рішення, але мають пояснювальний і загальний характер.

Джерела, рекомендовані до заняття.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
3. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
4. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.08.2023)

Основні джерела:

1. Теорія держави і права: підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків :

- Право, 2015. 368 с. URL: <https://pravo.news/derjavi-istoriya-teoriya-teoriya-derjavi-prava-pidruchnik-petrishin.html> (дата звернення: 10.08.2023)
2. Теорія держави та права: навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf (дата звернення: 10.08.2023)
 3. Теорія держави і права: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ec53e9fd-7fdf-49ed-a6f8-a95c8ba5d5aa/content> (дата звернення: 10.08.2023)
 4. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
 5. Гапотій В. Д., Жильцов О.Л., Воржевітіна Г.І. Основні правові системи світу: навчальний посібник. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. 279 с.
 6. Сучасні проблеми порівняльного правознавства: зб. наук. праць / за ред. Ю. С. Шемшученка, Я.В. Лазура. Ужгород – Київ : Говерла, 2015. 218 с.

Додаткові джерела:

1. Борщевський І. В. Форма (джерело): теоретико-правова сутність поняття. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 6-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2016_21_3 (дата звернення: 10.08.2023)
2. Борщевський І. В. Теоретико-правові аспекти застосування юридичної доктрини як допоміжного джерела права України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Випуск 37. Том 1. 2016 р. № 7. С. 7-10. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/16025?locale=ru> (дата звернення: 10.08.2023)
3. Дроздовський Л. Перспективи введення в Україні судового прецеденту як джерела права. *Правовий тиждень*. № 13, 16 листопада 2020 р. URL: <http://legalweehly.com.ua/index.php?id=16061show=newsnewsid=120594> (дата звернення: 09.08.2023)

4. Іванцюра І. С., Шевченко Д.В., Сівець А.С. Судова правотворчість: природна особливість правосуддя чи його аномалія? *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2021. №67. С. 296-301. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/250442/247899> (дата звернення: 10.08.2023)
5. Кізлова О. С. Категорії «судовий прецедент» і «судова практика» в системі джерел цивільного права. *Право і суспільство*. 2015. № 6 (3). С. 83-88. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Pis_2015_6%283%29_18 (дата звернення: 10.08.2023)
6. Ясинок Д. М. Судова правотворчість, як спосіб подолання "виключної правової проблеми" в континентальному та загальному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: ПРАВО. 2023. № 75. Том 1. С. 142-148. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/3_2023.pdf (дата звернення: 10.08.2023)

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 (ТЕМИ 4 – 6) .

СУДОВА ПРАКТИКА

Тема 4. Судова практика Конституційного Суду України.

Лекція.

Нормативні повноваження Конституційного Суду України. Статус рішень Конституційного Суду України. Юридичні позиції Конституційного Суду України. Вирішення питань Конституційного Суду України щодо неконституційності Законів та підзаконних актів. Офіційне тлумачення Конституції України. Оцінка діяльності Конституційного Суду України в судовій правотворчості.

Практичне заняття.

Питання для обговорення:

1. Нормативні повноваження Конституційного Суду України.
2. Статус рішень Конституційного Суду України.
3. Юридичні позиції Конституційного Суду України.
4. Вирішення питань Конституційного Суду України щодо неконституційності Законів та підзаконних актів.
5. Офіційне тлумачення Конституції України.
6. Оцінка діяльності Конституційного Суду України в судовій правотворчості.

Захист рефератів: доповідь та презентація.

Рекомендовані теми рефератів:

1. Світові моделі конституційної юстиції.
2. Принцип правової визначеності у рішеннях Конституційного Суду України.
3. Роль практики Конституційного Суду України у правозастосовній діяльності.

Написання есе.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми.

При вивченні питань теми здобувачам слід виходити з того, що Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції України, який забезпечує верховенство Конституції України.

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Правовою основою, що визначає організацію, повноваження та діяльність Конституційного Суду України є Конституція України та Закон України «Про Конституційний Суд України». Відповідно до Закону, Конституційний Суд України має повноваження щодо локальної судової

правотворчості шляхом прийняття Регламенту Конституційного Суду України – акту, який регулює організацію його внутрішньої роботи.

До нормативних повноважень Конституційного Суду України можна віднести вирішення питання про відповідність Конституції України законів України (їх окремих положень) та, у передбачених Конституцією України випадках, інших актів; відповідності Конституції України чинного міжнародного договору або міжнародного договору, що вноситься до Верховної Ради України; офіційне тлумачення Конституції України.

Відповідно до ст. 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», формами звернення до Суду є конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга.

Конституційне подання є письмовим клопотання до Суду стосовно:

- визнання нормативно-правового акта (його окремих положень) неконституційним;
- офіційне тлумачення Конституції України.

Суб'єктами звернення із конституційним поданням є: Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Конституційне подання слід розглядати як форму наступного конституційного контролю, тобто контролю за відповідністю норм чинного нормативно-правового акту Конституції України.

За наслідками розгляду конституційного подання, Конституційний Суд України ухвалює рішення.

Конституційним зверненням є письмове клопотання до Суду про надання висновку щодо:

- 1) відповідності Конституції України чинного міжнародного договору України або міжнародного договору, що вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість;

2) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;

4) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

5) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

6) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України.

Суб'єктами звернення із конституційним зверненням є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України.

За результатами розгляду конституційного звернення, Конституційний Суд України ухвалює висновок щодо відповідності Конституції України питань, зазначених у конституційному зверненні.

Конституційна скарга клопотанням щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, якщо вичерпані усі засоби національного захисту.

Суб'єктами звернення із конституційною скаргою є усі суб'єкти, які мають право на судовий захист, у тому числі фізичні та юридичні особи.

За результатами розгляду конституційної скарги Конституційний Суд України ухвалює рішення.

При дослідженні правової природи рішень (висновків) Конституційного Суду України слід звернути увагу, що вони є обов'язковими для виконання на всій території України. Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення

Конституційним Судом рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

На сьогоднішній день залишається дискусійним питання правової природи рішень Конституційного Суду України. Існують думки, що рішення Конституційного Суду України мають природу судового прецедента (квазіпрецедента), конституційної доктрини, правових преюдицій, нормативних актів, є особливими джерелами конституційного права.

Виходячи з того, що правотворчість передбачає, у тому числі зміну та скасування правових норм, слід розуміти, що рішення Конституційного Суду можна вважати правотворчими актами, які, шляхом визнання нормативно-правових актів (окремих їх положень) неконституційними, безпосередньо впливають на їх чинність, не потребуючи окремо здійснення процедури внесення змін до законодавства або введення в дію рішень Конституційного Суду.

Під час здійснення своїх повноважень, Конституційний Суд України формулює свої юридичні позиції, які викладає у мотивувальній та/або резолютивній частині рішення, висновку. Юридична позиція Суду може міститися в ухвалах про відмову у відкритті конституційного провадження у справі та про закриття конституційного провадження у справі. Слід звернути увагу на відсутність легального визначення поняття «правові позиції Конституційного Суду України», проте їх доцільно розуміти як правові приписи, сформовані на підставі тлумачення та інтерпретації Конституції України. Правові позиції Конституційного Суду України мають нормативний загальний (поширюють свою дію на вирішення аналогічних справ) та обов'язковий характер, що може бути підставою визнання їх елементом судової правотворчості.

Здобувачам варто звернути увагу, що рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції України безпосередньо не змінюють чи не скасовують норми Основного закону, однак конкретизують їх, сприяючи однозначному застосуванню. Офіційне тлумачення Конституції

України є обов'язковим для того, хто звертається за тлумаченням, а також має вплив на процес правотворчості, виступаючи орієнтиром для уповноважених суб'єктів при ухваленні, зміні чи скасуванні правових норм.

Джерела, рекомендовані до заняття.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
3. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України: Рішення Конституційного суду України від 06.04.2022 № 2-р(П)/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-22#Text> (дата звернення: 10.08.2023)
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про чинність Закону України "Про Рахункову палату", офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України "Про Конституційний Суд України" стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України): Рішення Конституційного суду України від 14.12.2000 № 15-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text> (дата звернення: 10.08.2023)

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та положень пункту 5 розділу III "Прикінцеві положення" Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення" (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці): Рішення Конституційного суду України від 08.06.2016 № 4-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16#Text> (дата звернення: 10.08.2023)

Основні джерела:

1. Конституційне право : підручник / за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2019. 484 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Konstytutsiine-pravo_pidruchnyk_KhNUVS_2019.pdf (дата звернення: 10.08.2023)
2. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 656 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/21668/1/%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8.pdf> (дата звернення: 10.08.2023)

Додаткові джерела:

1. Дроздовський Л. Перспективи введення в Україні судового прецеденту як джерела права. *Правовий тиждень*. № 13, 16 листопада 2020 р. URL: <http://legalweehly.com.ua/index.php?id=16061show=newsnewsid=120594> (дата звернення: 09.08.2023)

2. Соломонюк О. Роль правотворчих актів у судовій правотворчості. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 124-127. URL: http://library.wunu.edu.ua/libsearch/DocDescription?doc_id=380402 (дата звернення: 10.08.2023)

Тема 5. Судова практика національних судів України.

Лекція.

Система судоустрою та повноваження національних судів в Україні. Законодавство, яке використовують національні суди України. Тенденції розвитку правотворчої діяльності національних судів України. Роль практики національних судів України у правотворчій та правозастосовній діяльності. Етапи судових реформ щодо правотворчих повноважень суду та їх особливості. Роз'яснення (Постанови) Пленуму Верховного Суду України, їх правотворчий аспект. Правові висновки та правові позиції Верховного Суду. Роль Великої Палати Верховного Суду у формуванні єдиної судової практики. Узагальнення судової практики, їх правотворчий аспект.

Практичне заняття.

Питання для обговорення:

1. Система судоустрою та повноваження національних судів в Україні.
2. Законодавство, яке використовують національні суди України.
3. Тенденції розвитку правотворчої діяльності національних судів України.
4. Роль практики національних судів України у правотворчій та правозастосовній діяльності.
5. Роз'яснення (Постанови) Пленуму Верховного Суду України, їх правотворчий аспект.
6. Правові висновки та правові позиції Верховного Суду.
7. Роль Великої Палати Верховного Суду у формуванні єдиної судової практики.
8. Узагальнення судової практики, їх правотворчий аспект.

Розв'язання практичних завдань, написання есе.

Практичні завдання.

1. Виявити прогалини у національному законодавстві України та дослідити практику Верховного Суду щодо шляхів усунення таких прогалин.
2. Дослідити практику Верховного Суду щодо спорів, з яких не виникає право на судовий захист.
3. Знайти в мотивувальній частині рішення Верховного Суду правову позицію, що є результатом тлумачення відповідної норми законодавства та провести її правовий аналіз.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми.

При вивченні питань теми здобувачі мають розуміти, що система судустрою є внутрішньою будовою судової гілки влади в Україні.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» систему судустрою складають:

- 1) місцеві суди;
- 2) апеляційні суди;
- 3) Верховний Суд.

Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судустрою діють вищі спеціалізовані суди: Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. Вказані суди діють як суд першої та апеляційної інстанції з розгляду справ, віднесених до їх юрисдикції.

Здобувачам слід виходити з того, що суд є, насамперед, органом, який застосовує норми права з метою захисту порушених прав та законних інтересів у спірних правовідносинах, однак правотворча складова діяльності суду, яка полягає у формуванні правових положень, обов'язкових для застосування нижчими судами при вирішенні аналогічних спорів є вагомим компонентом його діяльності.

Правотворчі повноваження національних судових органів в Україні є притаманними Верховному Суду, який є найвищим судом у системі

судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики шляхом однакового застосування судами права та його тлумачення.

З огляду на пріоритетне значення практики Верховного Суду в контексті судової правотворчості здобувачам слід приділити уваги структурі Верховного Суду.

2. У складі Верховного Суду діють:

- 1) Велика Палата Верховного Суду;
- 2) Касаційний адміністративний суд;
- 3) Касаційний господарський суд;
- 4) Касаційний кримінальний суд;
- 5) Касаційний цивільний суд.

У кожному касаційному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів.

На різних етапах судової реформи в Україні змінювались правотворчі повноваження Верховного Суду.

Так, до 2017 року Верховний Суд України та Вищі спеціалізовані суди використовували такий механізм забезпечення єдності судової практики та однакового застосування національними судами законодавства України, як ухвалення відповідних постанов Пленуму, положення яких застосовувались судами під час здійснення судочинства.

Хоча постанови Пленуму Верховного Суду України та Вищих спеціалізованих судів містили правові приписи щодо застосування норм права та роз'яснення законодавства, їх не доцільно відносити до категорії судових прецедентів, оскільки класичний прецедент утворюється за наслідками розгляду конкретної справи, а не на підставі узагальнення судової практики. Тим не менш, залишається поширеною практика посилення судами на вказані постанови при розгляді справ.

За результатами судової реформи 2016-2017 років та утворення Верховного Суду, з метою забезпечення законності і обґрунтованості судового рішення, при виборі і застосуванні норми права до спірних

правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду.

З метою уникнення зловживання процесуальними правами та перетворення Верховного Суду на інстанцію, яка підміняє собою апеляцію, в Україні запроваджено так звані «касаційні фільтри» - виключний перелік підстав звернення із касаційною скаргою:

- застосування апеляційним судом норми права без урахування позиції Верховного Суду щодо застосування норми права у подібних правовідносинах;

- існування необхідності відступлення від позиції Верховного Суду; відсутність позиції Верховного Суду;

- грубі порушення процесуальних норм, що унеможливило встановлення фактичних об'єктивних обставин справи.

Метою касаційного перегляду справи є перевірка законності судового рішення щодо дотримання норм матеріального та процесуального права та захист прав та інтересів особи, яка подала касаційну скаргу. Поряд з цим метою вітчизняної касації є забезпечення єдності судової практики на відміну від інших форм перегляду судових рішень, що набрали законної сили.

Поряд із вирішенням спору конкретних суб'єктів відносно застосування права реалізується публічний інтерес, котрий обумовлюється забезпеченням однакового застосування судами права та його тлумачення, у чому і проявляється правотворчість національних судів України.

При дослідженні співвідношення висновків щодо застосування норм права, викладених в постановах Верховного Суду із класичним судовим прецедентом, здобувачі мають врахувати, що касаційний перегляд судових рішень здійснюється в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, а перевірка правильності застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права здійснюється на підставі встановлених фактичних обставин справи.

Таким чином, Верховний Суд формує свою позицію виключно стосовно конкретної справи із конкретними обставинами та не має повноважень щодо формулювання *obiter dictum* у формі позиції суду стосовно відсутніх у справі фактів чи обставин, або стосовно фактів, що реально існують, але таких, які, хоча не є важливими для конкретної справи, мають значення у справах, що виникають з конкретного інституту права.

Велика Палата, як постійно діючий колегіальний орган Верховного Суду має повноваження щодо формування єдиної судової практики у справах, які містять виключну правову проблему, яка впливає на застосування норм права в подібних та/або тотожних правовідносинах судами декількох юрисдикцій, у зв'язку з чим її невирішення призведе до різного тлумачення чи застосування судами норм права й неоднакового вирішення спорів за тими ж фактичними обставинами.

Джерела, рекомендовані до заняття.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
4. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)

5. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.08.2023)

Основні джерела:

1. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 656 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/21668/1/%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8.pdf> (дата звернення: 10.08.2023)
2. Конституційне право : підручник / за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2019. 484 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Konstytutsiine-pravo_pidruchnyk_KhNUVS_2019.pdf (дата звернення: 10.08.2023)

Додаткові джерела:

1. Смітюх А. В., Веремчук В. С. Підстави визнання недійсними рішень наглядових рад акціонерних товариств у світлі новітньої практики Верховного суду. *Правова держава*. № 43. 2021. С. 53-60. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/31742/1/53-60.pdf> (дата звернення: 10.08.2023)
2. Веремчук В. С. Підстави оскарження рішень наглядових рад акціонерних товариств: законодавство та судова практика. *Теорія та практика сучасної*

юриспруденції: матеріали XXVI науково-практичної конференції. Том № 1 (м. Харків, 20 грудня. 2020 р. Харків, 2020). С. 250-252. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Konf-26_Tom-1.pdf (дата звернення: 10.08.2023)

1. Дроздовський Л. Перспективи введення в Україні судового прецеденту як джерела права. *Правовий тиждень*. № 13, 16 листопада 2020 р. URL: <http://legalweehly.com.ua/index.php?id=16061show=newssnewsid=120594> (дата звернення: 09.08.2023)
2. Іванцюра І. С., Шевченко Д.В., Сівець А.С. Судова правотворчість: природна особливість правосуддя чи його аномалія? *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2021. №67. С. 296-301. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/250442/247899> (дата звернення: 10.08.2023)
3. Кібенко О. Перспективна дія правового висновку (позиції) Верховного Суду: чи доцільно запровадити в Україні. *Судова-юридична газета*. 3 березня 2020 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/162411-perspektivna-diya-pravovogo-visnovku-pozitsiyi-verkhovnogo-sudu-chi-dotsilno-zaprovaditi-v-ukrayini> (дата звернення: 09.08.2023)
4. Соломонюк О. Я. Проблематика судової правотворчості в науковій літературі. *Молодий вчений*. 2018. № 7(1). С. 232-235. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/7/52.pdf> (дата звернення: 10.08.2023)
5. Соломонюк О. Роль правотворчих актів у судовій правотворчості. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 124-127. URL: http://library.wunu.edu.ua/libsearch/DocDescription?doc_id=380402 (дата звернення: 10.08.2023)
6. Ясинок Д. М. Судова правотворчість, як спосіб подолання "виключної правової проблеми" в континентальному та загальному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: ПРАВО. 2023. № 75. Том 1. С. 142-148. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/3_2023.pdf

(дата звернення: 10.08.2023)

Тема 6. Правотворчість в рішеннях міжнародних судових інстанцій.

Лекція.

Особливості діяльності міжнародної судової установи. Правотворча функція міжнародних судових інституцій. Міжнародно-правовий статус Міжнародного суду ООН, Міжнародного кримінального суду, Європейського суду із прав людини. Європейський суд із прав людини – основна інституція захисту прав людини у системі Ради Європи. Характер та функції рішень Європейського суду із прав людини. Статус рішення Європейського суду із прав людини в Україні. Обов'язковість рішень Європейського суду із прав людини для вітчизняної правозастосовної практики.

Практичне заняття.

Питання для обговорення:

1. Особливості діяльності міжнародної судової установи.
2. Правотворча функція міжнародних судових інституцій.
3. Міжнародно-правовий статус Міжнародного суду ООН, Міжнародного кримінального суду, Європейського суду із прав людини.
4. Європейський суд із прав людини – основна інституція захисту прав людини у системі Ради Європи.
5. Характер та функції рішень Європейського суду із прав людини. Статус рішення Європейського суду із прав людини в Україні.
6. Обов'язковість рішень Європейського суду із прав людини для вітчизняної правозастосовної практики.

Захист рефератів: доповідь та презентація.

Рекомендовані теми рефератів:

1. Значення рішень міжнародних судових установ для правозастосовної практики в Україні.

2. Роль Європейської комісії за демократію через право (Венеційської комісії) у формуванні правозастосовної практики в Україні.

Розв'язання практичних завдань.

Практичні завдання:

1. Скласти порівняльну таблицю правового статусу національних та міжнародних судових установ.

Зразок порівняльної таблиці:

	Національні суди	Міжнародні суди
Порядок формування	За законодавством держави	Згідно міжнародного договору
Юрисдикція	Поширюється на територію держави	Поширюється на договірні держави

2. Знайти в рішеннях органів судової влади в Україні посилання на рішення Європейського суду з прав людини та провести правовий аналіз такого посилання.

Поточне тестування.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми.

Здобувачам варто розуміти, що міжнародні судові установи мають низку особливостей, які відрізняють їх від національних судових органів.

Міжнародні суди розглядають спори з питань міжнародного права між різними державами або іншими суб'єктами міжнародного права. Компетенція вказаних установ визначена міжнародними договорами, і вони розглядають конкретні типи справ відповідно до цих норм.

Участь у міжнародних судах зазвичай є добровільною та здебільшого пов'язаною із участю держави у міжнародній організації (ООН, Рада Європи тощо). Виходячи з принципу суверенної рівності держав, кожна держава може надавати згоди на юрисдикцію міжнародного суду та обов'язковість його рішень стосовно себе, однак рішення міжнародного суду не може бути обов'язковим для держави без відповідної на те згоди.

При розгляді спорів міжнародні суди спираються на міжнародне право, зокрема, на міжнародні договори, звичаї та загальновизнані принципи права.

За загальним правилом, рішення міжнародних судів є обов'язковими для сторін спору та не мають характеру судового прецедента, оскільки міжнародні суди не можуть займатися правотворчістю та не зобов'язані слідувати своїм раніше винесеним рішенням. Міжнародні суди відіграють важливу роль у розвитку та інтерпретації міжнародного права через свої рішення та юридичні висновки.

При цьому, при розгляді спорів Міжнародний Суд ООН при розгляді спорів може також застосовувати судові рішення і доктрини найбільш кваліфікованих фахівців з міжнародного права у якості допоміжного засобу вирішення спору.

Діяльність Європейського суду з прав людини слід розглядати у нерозривному зв'язку із аналізом змісту основного джерела європейської системи захисту прав людини – Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція).

Конвенція та Протоколи до неї за юридичною природою є обов'язковим міжнародним правовим договором, який запровадив систему наднаціонального контролю за дотриманням прав людини на внутрішньодержавному рівні.

Права й свободи, передбачені Конвенцією, обіймають найважливіші сторони життя особи і мають громадянську, політичну, економічну та соціальну спрямованість. Основні права людини, що захищаються Конвенцією – право на життя, свободу, особисту недоторканність особи, вільне пересування, свободу думки, совісті, релігії, виявлення поглядів, мирних зборів й асоціацій, право на створення сім'ї, повагу до особистого і сімейного життя, право на справедливий судовий розгляд, мирне володіння майном, заборона дискримінації, катувань, рабства та примусової праці, неприпустимість покарання без закону.

Слід звернути увагу, що Конвенція встановлює принцип мінімальних гарантій прав і свобод людини. Відповідно до ст. 53 Конвенції «ніщо у цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує або порушує будь-які

права людини та основні свободи, які можуть гарантуватися законами будь-якої Високої Договірної Сторони або будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є», що означає відсутність обов'язку держави-учасника Конвенції звужувати обсяг прав і свобод людини, якщо він є ширшим у національному законодавстві, порівняно з Конвенцією.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) є основною інституцією, яка забезпечує дієвий контроль за реалізацією взятих на себе зобов'язань державами-учасниками Конвенції.

ЄСПЛ дозволяє окремим особам подавати скарги на порушення їх прав державами-учасницями у випадку вичерпання національних засобів правового захисту. Для подачі індивідуальної скарги про порушення прав і свобод людини не потрібно узгодження із компетентними органами держави-учасника Конвенції, при цьому ЄСПЛ при розгляді не зв'язаний рішеннями національних судів або іншими актами національних органів. ЄСПЛ констатує наявність або відсутність порушення прав і свобод людини з точки зору Конвенції, а не національного законодавства конкретної держави.

У силу своєї компетенції ЄСПЛ приймає рішення, які покликані не тільки захищати права людини, порушені державами-Конвенції, а також містять положення, що тлумачать Конвенцію. При цьому судові рішення в частині тлумачення переважно не дублюють Конвенцію, а навпаки, встановлюють як у процесуальній, так і в матеріальній сфері положення, що безпосередньо не випливають із тексту Конвенції, які спрямовані на детальну регламентацію порядку реалізації закріплених у ній прав; визначають зміст конкретного права і гарантії його дотримання.

Рішення ЄСПЛ є вторинними джерелами права щодо Конвенції та протоколів до неї, через що їх можна вважати прецедентами тлумачення. Фактично міжнародно-правові норми у галузі прав людини формулюються ЄСПЛ шляхом інтерпретації положень Конвенції та протоколів до неї в рішеннях по конкретних справах і поширюються згодом на аналогічні справи, що розглядаються ЄСПЛ, а також слугують обов'язковим зразком

розуміння Конвенції та протоколів до неї для суб'єктів права держав-членів Ради Європи

Визнання прецедентного права ЄСПЛ як джерела права знаходить офіційне підтвердження як у самих рішеннях Суду, так і в інших міжнародних документах

При розгляді правотворчого аспекту діяльності ЄСПЛ необхідно вказати, що згідно ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Здобувачам слід звернути увагу, що рішення ЄСПЛ мають преюдиційний характер під час розгляду справ у національних судах України. Так, відповідно до ст. 90 Кримінального процесуального кодексу України, «рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів».

Поширеним у практиці ЄСПЛ є також посилання на свої попередні рішення, винесені в аналогічних справах.

Виходячи з вище зазначеного, рішення ЄСПЛ доцільно розуміти актом судової правотворчості.

При цьому, ЄСПЛ не підміняє собою національних судів, не переглядає справи, що прийняли характеру остаточних у національних судових системах, його повноваження обмежуються перевіркою дотримання державами зобов'язань, які вони взяли на себе, приєднавшись до Конвенції.

Джерела, рекомендовані до заняття.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
2. Декларація про державний суверенітет України: Верховна Рада УРСР; Декларація від 16.07.1990 № 55-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
3. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради України; Акт від 24.08.1991 № 1427-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
4. Статут Організації Об'єднаних Націй . URL https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 10.08.2023)
5. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Міжнародні суди, ООН; Статут, Міжнародний документ, Поправки від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 10.08.2023)
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.08.2023)
7. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.08.2023)

8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
9. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
10. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
11. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
12. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.08.2023)

Основні джерела:

1. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародне судочинство : навч. Посібник. Дніпро : ДДУВС, 2022. 304 с. URL: <http://surl.li/jkzgj> (дата звернення: 10.08.2023)
2. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 656 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/21668/1/%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1>

[%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8.pdf](#) (дата звернення: 10.08.2023)

Додаткові джерела:

1. Ясинок Д. М. Законодавчі прогалини та їх подолання шляхом судової правотворчості. Мат. всеукр. наук.-практ. конф. СНАУ 14-18 листопада 2022 р. Суми. С.420-424. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/275561/270588> (дата звернення: 10.08.2023)
2. Соломонюк О. Я. Проблематика судової правотворчості в науковій літературі. *Молодий вчений*. 2018. № 7(1). С. 232-235. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/7/52.pdf> (дата звернення: 10.08.2023)
3. Дроздовський Л. Перспективи введення в Україні судового прецеденту як джерела права. *Правовий тиждень*. № 13, 16 листопада 2020 р. URL: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=1205> (дата звернення: 09.08.2023)

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ.

У межах самостійної роботи здобувачі готуються до обговорення теоретичних питань, які виносяться на практичні заняття, опрацьовують матеріал лекцій, готують доповіді та презентації за визначеними темами.

Рекомендації до написання рефератів.

Здобувач самостійно обирає тему реферату серед запропонованих викладачем тем рефератів, які містяться після плану кожного практичного заняття, або може запропонувати власну тему.

Реферати мають бути написані у науковому стилі українською мовою.

Реферати оформлюються у текстовому редакторі – Microsoft Word на сторінках А4 (297x210 мм), орієнтація – книжкова, поля – 20 мм; гарнітура – Times New Roman, кегель – 14, наступний рядок – текст з абзацним відступом 1,25 см; міжрядковий інтервал – 1, стиль – Normal; вирівнювання по ширині, без переносів, обов'язково мають містити власні висновки та пропозиції, а також посилання на використані джерела. Обсяг роботи – до п'яти сторінок формату А4.

Список використаних джерел під назвою «*Список використаної літератури*» (жирний шрифт, курсив, вирівнювання по центру, кегель 14) розміщується наприкінці тексту і повинен оформлятися відповідно до **ДСТУ 8302:2015** «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання».

Захист реферату проходить на практичному занятті. Час виступу 5-7 хвилин. Перевіряється володіння матеріалом викладеним в рефераті та загальне розуміння за тематикою реферату. Оцінювання захисту проводиться згідно наведеної нижче методики оцінювання;

У разі, якщо заняття відбувається в он-лайн форматі, можливо підготувати презентацію з данної теми.

Виконаний реферат здобувач здає викладачеві, (надсилає у Google Classroom, URL: <https://classroom.google.com/c/NjIzOTIzNDgyODgx?cjc=g77ci7s> (код курсу: g77ci7s).

Рекомендації до виконання практичних завдань.

Виконання практичних завдань полягає у засвоєнні здобувачами навичок пошуку положень нормативно-правових актів та судових рішень, які є необхідними для вирішення проблемної ситуації в контексті судової правотворчості у поєднанні із перевіркою вміння аналізувати відповідні положення та надавати чіткі, логічні висновки. Обсяг виконаного практичного завдання становить до 2 сторінок письмового тексту у зошиті або до однієї сторінки друкованого тексту формату «А4».

Перевірка виконання практичних завдань здійснюється викладачем під час практичного заняття з відповідної теми. Виконані практичні завдання передаються викладачу (надсилаються у Google Classroom, <https://classroom.google.com/c/NjIzOTIzNDgyODgx?cjc=g77ci7s> (код курсу: g77ci7s).

Рекомендації до написання есе.

Написання есе проводиться під час практичного заняття. Обсяг есе становить до двох сторінок письмового тексту, або, у разі навчання он-лайн, до однієї сторінки друкованого тексту у текстовому редакторі – Microsoft Word на сторінках А4 (297x210 мм), орієнтація – книжкова, поля – 20 мм; гарнітура – Times New Roman, кегель – 14, міжрядковий інтервал – 1, стиль – Normal;, вирівнювання по ширині, без переносів.

Мета есе полягає у розвитку таких навичок, як самостійність, критичне мислення, креативність і здатність до письмового викладення власної думки.

Рекомендована структура:

Вступ. У вступі формулюється ключова теза есе, яку розкривають при його написанні. Висвітлюється актуальність, передумови виникнення та генеза явища.

Основна частина. Це ключовий елемент роботи повинен містити аналіз, цитати, юридичну конструкцію, щодо аналізованої правової ситуації або документу, аргументи та власну точку зору з приводу того чи іншого аспекту потрібно чітко аргументувати, посилення на інші документи та/або практику.

Висновок. В цій частині есе підводяться підсумки, формулюються основні висновки з приводу того що вже написано. Він повинен бути коротким і змістовним, містити в собі визначальну тезу всього есе, відобразити власну думку автора стосовно його предмету.

Теми есе будуть надані здобувачам безпосередньо під час проведення практичного заняття.

На виконання есе відводиться до двадцяти хвилин наприкінці практичного заняття.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ, ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ

У процесі вивчення навчальної дисципліни застосовуються наступні методи навчання:

- словесні: лекції, бесіди, пояснення, обговорення проблемних ситуацій, реферативні доповіді, дискусії;
- практичні: робота з нормативними актами, навчальною та спеціальною літературою, виконання практичних завдань.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ (у т. ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Поточний контроль:

- усний контроль: індивідуальне / фронтальне опитування за питаннями відповідної теми, оцінювання виконання рефератів (оцінювання доповіді та презентації);
- письмовий контроль: оцінювання виконання практичних завдань, написання есе, оцінювання результатів поточного тестування за ЗМ.

Підсумковий контроль: залік.

* Поточний контроль у формі тестових завдань полягає у виконанні тестових та відкритих завдань. Тестові завдання для контрольних робіт складаються з 10 закритих тестових завдань та 2 відкритих питань і відповідають змісту навчального матеріалу відповідного змістового модуля. За кожну правильну відповідь на одне закрите тестове завдання здобувач отримує 1 бал, максимальна оцінка одного відкритого питання становить 3 бали.

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за різними видами роботи

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
<ul style="list-style-type: none"> • Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань 	від 0 до 3
<ul style="list-style-type: none"> • Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації 	від 0 до 4

• Виконання практичних завдань	від 0 до 5
• Написання есе	від 0 до 5
• Поточне тестування за ЗМ	від 0 до 16

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	0 балів	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не задає питання, незацікавлений у вивченні матеріалу; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання понятійного апарату і літературних джерел.
	1 бал	Здобувач іноді бере участь в практичному занятті; частково виступає і задає питання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на практичних заняттях; показує фрагментарні знання понятійного апарату і літературних джерел; показує невміння публічно представляти матеріал.
	2 бали	Здобувач виконує більшість завдань практичних занять і домашньої/самостійної роботи; в цілому відповідає на поставлені запитання, але не в змозі переконливо аргументувати свої відповіді, помиляється у використанні понятійного апарату, показує недостатні знання літературних джерел.
	3 бали	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; демонструє глибокі знання, дає повні та детальні відповіді на запитання; бере активну участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до певної проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; вміє знаходити найбільш адекватні форми розв'язання суперечностей; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем: доповідь та демонстрація презентації	0 балів	Не зараховуються реферати (доповіді) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	1 бал	Доповідь та презентація виконані самостійно, проте не опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз дано описово, змістовний матеріал представлений схематично, у висновку сформульовані загальні висновки (або вони взагалі відсутні), тема не розкрита, робота не відповідає вимогам.

	2 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані загальні висновки, тема загалом розкрита із незначними прогалинами, інформація у презентації подана з посиланням на джерела, однак вони оформлені із помилками.
	3 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, опрацьована актуальність теми із зазначенням невирішених раніше аспектів, теоретичний аналіз ґрунтовний та самостійний, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані самостійні висновки, тема загалом розкрита, інформація у презентації подана із використанням самостійно розроблених схем, малюнків, графіків, містить посилання на джерела, які відповідно оформлені та є актуальними.
	4 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно та оригінально, оформлення відповідає вимогам, актуальність теми повністю розкрита із зазначенням невирішених раніше аспектів, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза власного дослідження, метод відповідає тематиці та поставленій задачі, теоретичний аналіз ґрунтовний та самостійний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку сформульовані самостійні ґрунтовні судження, підкріплені фактичними доказами та розрахунками, інформація на слайдах подана переважно схематично із використанням самостійно розроблених малюнків, графіків, містить посилання на джерела, які відповідно оформлені та є актуальними.
Виконання практичних завдань.	0 балів	Здобувач практичне завдання не виконав.
	1 бал	Здобувач виконав практичне завдання але недостатньо розкрив сутність, допускаючи при цьому суттєві неточності; відсутні сформовані уміння та навички дослідження і обґрунтування висновків; використано обмежену кількість джерел.

	2 бали	Здобувач виконав практичне завдання, але демонструє фрагментарні знання предмету вивчення і дослідження, має ускладнення щодо виділення суттєвих його ознак, виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків; використано обмежену кількість джерел.
	3 бали	Здобувач виконав практичне завдання, у повній мірі демонструє знання предмету вивчення, чітко описує суттєві його ознаки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки і формулює висновки; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; окрім рекомендованої літератури використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів та судових рішень.
	4 бали	Здобувач виконав практичне завдання, у повній мірі обґрунтовує обрані методи та інструменти дослідження, повно і чітко представляє основні теоретичні поняття для аналізу практичного матеріалу; надає повноцінний аналіз проблеми, що досліджується, її всебічне висвітлення, у висновку формулює розгорнуті висновки, окрім рекомендованої літератури використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів та судових рішень.
	5 балів	Здобувач виконав практичне завдання, у повній мірі демонструє володіння навичками наукового дослідження; виявляє самостійність у підборі, аналізі та узагальненні відповідної статистичної та аналітичної інформації; із розглянутої проблеми робить чіткі вірні висновки. Здобувач виконує практичне завдання з творчим підходом, використовуючи нешаблонні фрази, демонструє розгорнуте, цікаве бачення, яке відрізняється власними роздумами, висновками; окрім рекомендованої літератури використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів.
Написання есе.	0 балів	Здобувач есе не виконав, не приступив до його написання.
	1 бал	Здобувач написав есе, але недостатньо розкрив тему, допускаючи при цьому суттєві неточності; відсутні сформовані уміння та навички дослідження і обґрунтування висновків; обмежене посилання на законодавство та судову практику.
	2 бали	Здобувач написав есе, але демонструє фрагментарні знання предмету вивчення і дослідження, має ускладнення щодо виділення суттєвих його ознак, виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків; використано обмежену кількість законодавчих актів та судових рішень.

	3 бали	Здобувач написав есе, у повній мірі демонструє знання предмету вивчення, чітко описує суттєві його ознаки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки і формулює висновки; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі проблематики теми; окрім рекомендованої літератури використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів та судових рішень.
	4 бали	Здобувач написав есе, у повній мірі обґрунтовує тему, проблематику теми, повно і чітко представляє основні теоретичні поняття для аналізу практичного матеріалу; в аналітичній частині надає повноцінний аналіз проблеми, що досліджується, її всебічне висвітлення, у висновку формулює розгорнуті висновки, окрім рекомендованої літератури використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів та судових рішень.
	5 балів	Здобувач написав есе, у повній мірі демонструє володіння навичками наукового дослідження; виявляє самостійність у підборі, аналізі та узагальненні відповідної інформації; із розглянутої проблеми робить чіткі вірні висновки. Здобувач виконує есе з творчим підходом, використовуючи нешаблонні фрази, демонструє розгорнуте, цікаве бачення, яке відрізняється власними роздумами, висновками; окрім рекомендованої літератури використовує додаткову, демонструє знання змісту відповідних нормативно-правових актів та судових рішень.
Поточне тестування за темами у формі закритого тестування	0 балів	Відповідь на закрите запитання неправильна.
	1 бал	Відповідь на закрите запитання правильна.
Поточне тестування за темами у формі відкритого (питання) тестування	0 балів	Здобувач не приступив до виконання завдання, відповідь на завдання не відповідає темі запитання. Здобувач не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє теми запитання.
	1 бал	При відповіді на питання здобувач демонструє рівень знань, який дозволяє в цілому орієнтуватися в матеріалі, але при відповіді на запитання припускається помилок, неточностей, відсутнє аргументування позиції, посилання на законодавство чи судову практику.
	2 бали	Здобувач демонструє ґрунтовні знання з дисципліни, здатний вирішувати складні завдання, поставлені у відкритому питанні, проте припускається певної кількості помилок, у тому числі наведені неточні посилання на законодавство, судову практику, наукову

		доктрину, які дещо знижують загальну оцінку.
	3 бали	Здобувач має глибокі знання, в повному обсязі висвітлює проблему; чітко, грамотно, логічно і послідовно формулює відповіді на відкриті тестові завдання із посиланням на законодавство, судову практику, наукову доктрину.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
85 - 89	B	зараховано
75 - 84	C	
60 - 69	E	
35 - 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оцінка за національною шкалою	100 бальна шкала / Оцінка ECTS	Теоретична підготовка	Практична підготовка
Зараховано	90 – 100 /A	Здобувач у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, розгорнуто, обґрунтовано та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей. Здобувач демонструє чітке знання відповідних категорій, їх змісту, розуміння їх взаємозв'язку, правильно формулює тлумачення відповідних понять, демонструє знання змісту передбачених програмою нормативно- правових актів, робить самостійні висновки.	Здобувач може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання практичних завдань, виконує практичні завдання не передбачені навчальною програмою, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.

		Здобувач вміє виявляти причинно-наслідкові зв'язки, самостійно знаходити додаткову інформацію та використовувати її для реалізації поставлених завдань, вільно використовує нові інформаційні технології для поповнення знань.	
Зараховано	85 – 89 /В	Здобувач достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій, самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускає неточності, які не є суттєвими для характеристики предмету питання та не впливають істотно на загальну характеристику того чи іншого явища (поняття).	
	75 – 84 /С	Здобувач виявляє загалом високий рівень знань щодо всієї програми навчальної дисципліни, на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, застосовує знання для розв'язання	Здобувач за зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою навчальної дисципліни.

		стандартних ситуацій, але не вміє самостійно аналізувати деякі питання, не повністю переконливо аргументувати свої відповіді, допускає незначні неточності.	
Зараховано	70 – 74 /D	Здобувач володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків. Здобувач знає основні поняття навчального матеріалу, але має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого та під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків та формулювання висновків.	Здобувач має елементарні навички виконання практичних завдань, правильно вирішує лише половину практичних завдань.
	60 – 69 /E	Здобувач не повною мірою розуміє предмет навчальної дисципліни, наявні недоліки у розкритті змісту понять, категорій, закономірностей, назв та змісту нормативно-правових актів. Здобувач надає нечіткі характеристики відповідних явищ, викладає свої думки з істотним порушенням логіки подання матеріалу.	Здобувач може використовувати знання лише в стандартних практичних ситуаціях, має нестійкі навички виконання практичних завдань, робить багато суттєвих помилок.

Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	35 – 59 /FX	Здобувач не правильно розкриває сутність базових питань навчальної дисципліни, допускає суттєві змістовні помилки, володіє навчальним матеріалом поверхнево й фрагментарно, безсистемне виокремлює випадкові ознаки вивченого, не вміє сформулювати свою думку та викласти її в логічній послідовності, робити узагальнення та висновки.	Здобувач здатний виконати лише окремі практичні завдання за допомогою викладача. У здобувача відсутні сформовані уміння та навички.
Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	0 – 34 /F	Здобувач не знає основних положень навчальної дисципліни, не володіє навчальним матеріалом.	Здобувач виконує лише елементи практичних завдань, потребує постійної допомоги викладача.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Періодичний контроль						Сума балів
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			
T1	T2	T3	T4	T5	T6	
0 – 8	0 - 12	0 - 28	0 - 12	0 - 12	0 - 28	0 - 100

Примітка: T1, T2, T3, T4, T5, T6 – теми практичних занять.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти за результатами поточного, періодичного та підсумкового контролю

Теми практичних занять	Кількість балів за вид роботи	Разом балів
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ		
Тема 1. Місце судової влади в системі поділу влади в Україні. Ознаки та функції судової влади в Україні.	0 – 3 (опитування) 0 – 5 (виконання практичних завдань)	0 – 8
Тема 2. Поняття та особливості правоутворення. Розмежування понять «нормотворчість», «правотворчість» та «законотворчість». Правотворчість, її ознаки та види. Функції правотворчості.	0 – 3 (опитування) 0 – 4 (реферат, презентація) 0 – 5 (написання есе)	0 - 12
Тема 3. Джерела права та їх розмаїття. Поняття судової практики та її місце серед джерел права країн романо-германського права, англо-саксонського права та інших правових сімей.	0 – 3 (опитування) 0 – 4 (реферат, презентація) 0 – 5 (написання есе) 0 – 16 (поточне тестування)	0 - 28
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. СУДОВА ПРАКТИКА		
Тема 4. Нормативні повноваження Конституційного Суду України. Обов'язковість рішень Конституційного Суду України. Юридичні позиції Конституційного Суду України.	0 – 3 (опитування) 0 – 4 (реферат, презентація) 0 – 5 (написання есе)	0 - 12
Тема 5. Система та повноваження національних судів України. Тенденції розвитку правотворчої діяльності національних судів України.	0 – 3 (опитування) 0 – 4 (реферат, презентація) 0 – 5 (виконання практичних завдань)	0 - 12
Тема 6. Правовий статус рішень міжнародної судової установи та його значення для правової системи України. Європейський суд з прав людини.	0 – 3 (опитування) 0 – 4 (реферат, презентація) 0 – 5 (виконання практичних завдань) 0 – 16 (поточне тестування)	0 - 28
Загалом сума балів		0 - 100

**ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З ДИСЦИПЛІНИ «СУДОВА
ПРАВОТВОРЧІСТЬ»**

1. Поняття та ознаки судової влади в Україні.
2. Правосуддя як функція судової влади.
3. Судовий контроль як функція судової влади.
4. Особливості конституційного судочинства.
5. Особливості судової реформи в Україні.
6. Поняття та особливості правоутворення.
7. Співвідношення понять «нормотворчість», «правотворчість», «законотворчість».
8. Правотворчість, її функції, ознаки та види.
9. Поняття джерела (форми) права.
10. Формування державою джерел права.
11. Природні джерела права.
12. Заповнення прогалін в законодавстві. Аналогія закону та аналогія права.
13. Колізії законодавства та їх розв'язання.
14. Юридичний мотив та законодавча ініціатива як складові правоутворення.
15. Тлумачення права, як обов'язкова складова правозастосування.
16. Особливості судової правотворчості, її відмінності в різних правових системах.
17. Місце суду у системі суб'єктів правотворчості.
18. Ознаки судової правотворчості.
19. Способи здійснення судової правотворчості.
20. Форми судової правотворчості.
21. Поняття судової практики та її місце серед джерел права країн романо-германського права.
22. Поняття судової практики та її місце серед джерел права країн англо-саксонського права.
23. Співвідношення судової практики та судового прецедента.

24. Співвідношення судового прецедента та нормативно-правового акта.
25. Розуміння судової практики за часів незалежної України.
26. Нормативні повноваження Конституційного Суду України.
27. Обов'язковість рішень Конституційного Суду України.
28. Юридичні позиції Конституційного Суду України.
29. Вирішення питань КСУ щодо неконституційності Законів та підзаконних актів.
30. Офіційне тлумачення Конституції України.
31. Оцінка ролі Конституційного Суду України в судовій правотворчості.
32. Система та повноваження національних судів України.
33. Законодавство яке використовують національні суди України.
34. Тенденції розвитку правотворчої діяльності судів загальної юрисдикції.
35. Роз'яснення Пленуму Верховного Суду України, їх правотворчий аспект.
36. Правові висновки та правові позиції Верховного Суду.
37. Роль Великої Палати Верховного Суду у формуванні судової практики.
38. Узагальнення судової практики, їх правотворчий аспект.
39. Визначення ролі судової практики національних судів України
40. Система міжнародного судочинства.
41. Правова природа рішень Міжнародного суду ООН, Міжнародного кримінального суду, Європейського суду із прав людини.
42. Особливості діяльності міжнародної судової установи.
43. Правотворча функція міжнародних судових інституцій.
44. Європейський суд із прав людини – основна інституція захисту прав людини у системі Ради Європи.
45. Обов'язковість рішень Європейського суду із прав людини для вітчизняної правозастосовної практики.
46. Характер та функції рішень Європейського суду із прав людини.
47. Місце рішення Європейського суду із прав у ієрархії джерел права в Україні.

**СПИСОК ДЖЕРЕЛ, РЕКОМЕНДОВАНИХ ДО ВИВЧЕННЯ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
2. Декларація про державний суверенітет України: Верховна Рада УРСР; Декларація від 16.07.1990 № 55-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
3. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради України; Акт від 24.08.1991 № 1427-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
6. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
7. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 09.08.2023)

8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.08.2023)
10. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
11. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
12. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 09.08.2023)
13. Статут Організації Об'єднаних Націй . URL https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 10.08.2023)
14. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Міжнародні суди, ООН; Статут, Міжнародний документ, Поправки від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 10.08.2023)
15. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо

відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України: Рішення Конституційного суду України від 06.04.2022 № 2-р(П)/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-22#Text> (дата звернення: 10.08.2023)

16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України "Про чинність Закону України "Про Рахункову палату", офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України "Про Конституційний Суд України" стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України): Рішення Конституційного суду України від 14.12.2000 № 15-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text> (дата звернення: 10.08.2023)
17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та положень пункту 5 розділу III "Прикінцеві положення" Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення" (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці): Рішення Конституційного суду України від 08.06.2016 № 4-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16#Text> (дата звернення: 10.08.2023)

Основна:

3. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с. URL:

- <https://core.ac.uk/download/pdf/344346655.pdf> (дата звернення: 10.08.2023)
4. Конституційне право : підручник / за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2019. 484 с.
URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Konstytutsiine-pravo_pidruchnyk_KhNUVS_2019.pdf (дата звернення: 10.08.2023)
 5. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 656 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/21668/1/%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8.pdf> (дата звернення: 10.08.2023)
 6. Гапотій В. Д., Жильцов О.Л., Воржевітіна Г.І. Основні правові системи світу: навчальний посібник. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. 279 с.
URL: <http://surl.li/lbsbw> (дата звернення: 10.08.2023)
 7. Сучасні проблеми порівняльного правознавства: зб. наук. праць / за ред. Ю. С. Шемшученка, Я.В. Лазура. Ужгород – Київ : Говерла, 2015. 218 с.
URL: <http://surl.li/lbsdd> (дата звернення: 10.08.2023)
 8. Теорія держави і права: підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с. URL: <https://pravo.news/derjavi-istoriya-teoriya-teoriya-derjavi-prava-pidruchnik-petrishin.html> (дата звернення: 10.08.2023)
 9. Теорія держави та права: навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf (дата звернення: 10.08.2023)
 10. Теорія держави і права: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ec53e9fd-7fdf-49ed-a6f8-a95c8ba5d5aa/content> (дата звернення: 10.08.2023)

11. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародне судочинство : навч. Посібник. Дніпро : ДДУВС, 2022. 304 с. URL: <http://surl.li/jkzgl> (дата звернення: 10.08.2023)

Додаткова:

1. Борщевський І. В. Форма (джерело): теоретико-правова сутність поняття. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 6-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2016_21_3 (дата звернення: 10.08.2023)
2. Борщевський І. В. Теоретико-правові аспекти застосування юридичної доктрини як допоміжного джерела права України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Випуск 37. Том 1. 2016 р. № 7. С. 7-10. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/16025?locale=ru> (дата звернення: 10.08.2023)
3. Веремчук В. С. Підстави оскарження рішень наглядових рад акціонерних товариств: законодавство та судова практика. *Теорія та практика сучасної юриспруденції: матеріали XXVI науково-практичної конференції*. Том № 1 (м. Харків, 20 грудня. 2020 р. Харків, 2020). С. 250-252. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Konf-26_Tom-1.pdf (дата звернення: 10.08.2023)
4. Дроздовський Л. Перспективи введення в Україні судового прецеденту як джерела права. *Правовий тиждень*. № 13, 16 листопада 2020 р. URL: <http://legalweehly.com.ua/index.php?id=16061show=newsnewsid=120594> (дата звернення: 09.08.2023)
5. Іванцюра І. С., Шевченко Д.В., Сівець А.С. Судова правотворчість: природна особливість правосуддя чи його аномалія? *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2021. №67. С. 296-301. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/250442/247899> (дата звернення: 10.08.2023)
6. Кібенко О. Перспективна дія правового висновку (позиції) Верховного Суду: чи доцільно запровадити в Україні. *Судова-юридична газета*. 3

- березня 2020 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/162411-perspektivna-diya-pravovogo-visnovku-pozitsiyi-verkhovnogo-sudu-chi-dotsilno-zaprovaditi-v-ukrayini> (дата звернення: 10.08.2023)
7. Кізлова О. С. Категорії «судовий прецедент» і «судова практика» в системі джерел цивільного права. *Право і суспільство*. 2015. № 6 (3). С. 83-88. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Pi_s_2015_6%283%29_18 (дата звернення: 10.08.2023)
 8. Козюбра М. І. Судова правотворчість: аномалія чи іманентна властивість правосуддя. *Право України*. 2016. № 10. С. 38-48. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282284/276469> (дата звернення: 10.08.2023)
 9. Малишев Б. В. Судова правотворчість у контексті судової реформи в Україні. *Юридичний журнал «Право України»*. 2017. № 1. С. 34– 38. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_6_2017/pravo_6_2017_4/ (дата звернення: 10.08.2023)
 10. Рязанов М. Ю., Чувакова Г. М., Антошина І.В. Правові системи сучасності : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти 1 курсу за освітнім ступенем «магістр» судово-адміністрат. ф-ту за спец. 293 «Міжнародне право». Одеса : Фенікс, 2022. – 108 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/22763/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf?s_equence=3&isAllowed=y (дата звернення: 10.08.2023)
 11. Романюк Я. Судова правотворчість в умовах реформування правосуддя: постановка проблеми. *Право України*. 2016. № 10. С. 9-20. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_ukr_10_16/Romaniuk_Ya_20

[16_10/](#) (дата звернення: 10.08.2023)

12. Смітюх А. В., Веремчук В. С. Підстави визнання недійсними рішень наглядових рад акціонерних товариств у світлі новітньої практики Верховного суду. *Правова держава*. № 43. 2021. С. 53-60. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/31742/1/53-60.pdf> (дата звернення: 10.08.2023)
13. Соломонюк О. Я. Проблематика судової правотворчості в науковій літературі. *Молодий вчений*. 2018. № 7(1). С. 232-235. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/7/52.pdf> (дата звернення: 10.08.2023)
14. Соломонюк О. Роль правотворчих актів у судовій правотворчості. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 124-127. URL: http://library.wunu.edu.ua/libsearch/DocDescription?doc_id=380402 (дата звернення: 10.08.2023)
15. Ясинок Д. М. Законодавчі прогалини та їх подолання шляхом судової правотворчості. Мат. всеукр. наук.-практ. конф. СНАУ 14-18 листопада 2022 р. Суми. С.420-424. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/275561/270588> (дата звернення: 10.08.2023)
16. Ясинок Д. М. Судова правотворчість, як спосіб подолання "виключної правової проблеми" в континентальному та загальному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: ПРАВО. 2023. № 75. Том 1. С. 142-148. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/3_2023.pdf (дата звернення: 10.08.2023)
17. Ясинок Д.М. Судова правотворчість судів, органів державного управління та місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 210-214. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/48.pdf (дата звернення: 10.08.2023)

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Єдиний державний реєстр судових рішень: <https://reyestr.court.gov.ua/>
2. Судова влада України: <https://court.gov.ua/>
3. Верховний Суд: <https://supreme.court.gov.ua/>
4. Конституційний Суд України: <https://ccu.gov.ua/>
5. База правових позицій Верховного Суду: <https://lpd.court.gov.ua/>
6. Верховна Рада України: <https://www.rada.gov.ua/>
7. Президент України: <https://www.president.gov.ua/>
8. Кабінет Міністрів України: <https://www.kmu.gov.ua/>
9. Рішення щодо України, винесені ЄСПЛ: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>
10. Європейський суд з прав людини: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

Навчальне видання

СУДОВА ПРАВОТВОРЧІСТЬ

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять з навчальної
дисципліни для здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»

Електронне практичне видання

Укладач:

Веремчук Владислав Сергійович

Оригінал-макет розроблено в авторській редакції.

Затвердж. авт. 28.08.2023. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним
забезпеченням для читання файлів формату PDF.
Обсяг 0,4 МБ.

Кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права
Економіко-правовий факультет
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058